

การวัดและการวิจัยทัศนคติที่เหมาะสม ตามหลักวิชาการ **

ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน*

ในปัจจุบันได้มีผู้สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของคนไทยกันมากขึ้น ทั้งพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน พฤติกรรมการทำงาน พฤติกรรมเบี่ยงเบน และพฤติกรรมการรับนวัตกรรม โดยที่ผู้ทำการวิจัยพฤติกรรมนั้นอยู่ในสาขาวิชาต่าง ๆ กัน แต่มีข้อที่สังเกตเห็นเด่นชัดคือ นักวิจัยเหล่านี้มักจะใช้ทัศนคติ (หรือเจตคติ) เป็นตัวแปรหนึ่งในการวิจัย เพื่อช่วยให้เข้าใจหรือสามารถทำนายพฤติกรรมที่ตนกำลังศึกษาอยู่ ทัศนคติจึงกลายเป็นตัวแปรที่นิยมใช้ของนักวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ไทยมาก นอกจากนั้นในการประเมินผลการประชุม หรือโครงการต่าง ๆ ผู้จัดการประเมินก็มักจะใช้การวัดทัศนคติของผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากนักวิจัยและนักประเมินเหล่านี้มีความคุ้นเคยกับวิชาการทางการวัดและการวิจัยทัศนคติในปริมาณต่าง ๆ กัน จึงได้พบว่าผลงานเหล่านี้มีความ

**การบรรยายพิเศษในวิชาสัมมนาสังคมศาสตร์เชิงพฤติกรรม ในหลักสูตรปริญญาโท สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว. ประสานมิตร

* ศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาสังคมประจำสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร กทม.

เหมาะสมทางวิชาการในปริมาณที่ต่างกัน อันเป็นเหตุให้ผลงานเหล่านี้มีคุณค่าที่แตกต่างกันไปด้วย

ทัศนคติเป็นเรื่องที่มีการค้นคว้าวิจัยกันมานานและมากมายในวิชาจิตวิทยาสังคม โดยที่วิชานี้เป็นวิชาที่มีจุดกำเนิดจากการวัดและการวิจัยทัศนคติเป็นสำคัญ เริ่มในช่วง ค.ศ. 1930 ที่มีผู้พยายามสร้างแบบวัดทัศนคติแบบต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ลิเคิร์ต (likert, R.) และเธอร์สโตน (Thurstone, L. L.) ผู้ใช้แบบวัดที่สร้างขึ้นในการวิจัยต่าง ๆ ด้วย ต่อมาการค้นคว้าวิจัยทางทัศนคติในวิชาจิตวิทยาสังคมได้ก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง กล่าวคือในช่วง ค.ศ. 1960 ได้มีผู้เสนอทฤษฎีที่ว่าด้วยการชักจูงและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นหลายทฤษฎี ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสมมติฐานในการวิจัยทางด้านนี้มากมาย นอกจากนั้นยังได้มีการค้นคว้าวิจัยเพื่อแสวงหายุทธวิธีการชักจูงให้เปลี่ยนทัศนคติที่เหมาะสมกับผู้รับ กับเรื่องที่ชักจูง และกับสถานการณ์การชักจูงด้วย ส่วนพัฒนาการของวิชาการด้านทัศนคติในสาขาจิตวิทยาสังคมที่เห็นเด่นชัด ในช่วงหลังนี้ (1970-1985) คือการสร้างทฤษฎีและการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมของบุคคล เพื่อที่จะใช้คะแนนทัศนคติในการทำนายพฤติกรรมของบุคคลให้ได้แม่นยำที่สุด จึงนับได้ว่าการวัดและการวิจัยทัศนคติมีประวัติที่ยาวนานและมีรากฐานมั่นคงในวิชาจิตวิทยาสังคม

ความสำเร็จของวิชาจิตวิทยาสังคมที่เกี่ยวกับทัศนคติ เริ่มจากการที่นักจิตวิทยาสังคมได้กำหนดความหมายของทัศนคติอย่างชัดเจน ว่าแบ่งออกเป็นกี่ด้าน (หรือองค์ประกอบ) และแต่ละด้านจะวัดได้ตามมิติใดบ้าง จากความหมายที่ชัดเจนของทัศนคตินี้ ทำให้นักจิตวิทยาสังคมสามารถกำหนดวิธีการวัดทัศนคติ และวิธีการเปลี่ยนทัศนคติที่เป็นระบบสืบเนื่องจากความหมายที่กำหนดขึ้นนั้น จึงทำให้วิชาการด้านทัศนคติใน

แนวของวิชาจิตวิทยาสังคมเจริญอย่างรวดเร็ว จนสามารถใช้เป็นหลักและแนวทางในการวัดและการวิจัยทางทัศนคติโดยทั่วไปได้เป็นอย่างดี

ในฐานะที่ผู้บรรยายเป็นนักจิตวิทยาสังคม และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการพิจารณาผลงานวิจัยในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ในหลายระดับมานานปี จึงได้พบผลงานวิจัยในประเทศไทยที่ใช้ทัศนคติเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวหนึ่งในการวิจัยต่าง ๆ อยู่มาก และพบว่ารายงานการวิจัยในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ได้ใช้วิธีการวัดและการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติที่ยังไม่ทันสมัย และไม่เหมาะสมเท่าที่ควร ทำให้ผลงานวิจัยเหล่านั้นมีข้อจำกัดเกิดขึ้นโดยไม่จำเป็น ผู้บรรยายมีความปรารถนาที่จะเห็นงานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติในสาขาวิชาต่าง ๆ ในประเทศไทย มีความน่าเชื่อถือให้มากยิ่งขึ้น จึงใคร่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงวิจารณ์งานวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติที่พบ เพื่อเป็นประโยชน์แก่นักวิจัยรุ่นหลัง ๆ ต่อไป และจะได้พิจารณางานวิจัยทัศนคติโดยยึดหลักความถูกต้องตามแนวของวิชาจิตวิทยาสังคม และในบางกรณีก็ได้พิจารณาความเหมาะสมตามหลักการวัดตัวแปรที่ใช้ในพฤติกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์โดยทั่วไปด้วย ฉะนั้นจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการบรรยายจึงมี 3 ประการต่อไปนี้

- ก. เพื่อชี้ปัญหาที่พบในการวัด และการวิจัยทัศนคติในประเทศไทย
- ข. เพื่อแสดงเหตุผลว่าวิธีการเหล่านี้ไม่เข้ามาตรฐานทางวิชาการ เพราะเหตุใด
- ค. เพื่อเสนอแนะวิธีการวัดและวิธีการวิจัยที่เหมาะสมกว่า ซึ่งควรใช้ในแต่ละกรณีนั้น

ผู้ที่อ่านบทความนี้ควรมีความรู้เกี่ยวกับความหมายและวิธีการวัดทัศนคติ โดยเฉพาะวิธีของลิเชิตและเธอร์สตัน ซึ่งอาจอ่านได้จากตำรา

วิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ทั่วไป หรือจากบทความของผู้บรรยาย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2523 ก) ก็ได้

จากการคลุกคลีอยู่กับการวัดและการวิจัยทัศนคติในประเทศไทย ผู้บรรยายได้รวบรวมประเด็นที่ควรนำมาพิจารณา ทั้งที่เกี่ยวกับการวัดและการวิจัยทัศนคติ ที่สำคัญมี 12 ประเด็นดังต่อไปนี้

1) ความหมายของทัศนคติ ทัศนคติหรือเจตคติเป็นลักษณะทางจิตใจของบุคคล ที่นักวิชาการเชื่อว่ามี ความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นมากกว่าจิตลักษณะประเภทอื่น ๆ

ในประเทศไทย ได้มีผู้สนใจศึกษาตัวแปรที่ผู้วิจัยเรียกว่าทัศนคติ โดยให้ความหมายที่แตกต่างกัน เช่น ผู้วิจัยที่มาจากสาขารัฐศาสตร์บางท่านใช้คำว่าทัศนคติในความหมายของความสนใจของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง หรือการตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งหนึ่ง นอกจากนั้นทางศึกษาศาสตร์ยังใช้คำว่า ทัศนคติเชิงวิทยาศาสตร์ ในความหมายที่ไม่ใช่ทัศนคติของบุคคล แต่เป็นระบบการคิด และบุคลิภาพบางประการรวมกัน การใช้คำว่าทัศนคติในความหมายที่แตกต่างกัน และยังแตกต่างจากความหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสาขาจิตวิทยาสังคมด้วยนี้ ทำให้เกิดความสับสนทางวิชาการ เพราะเป็นการศึกษาจิตลักษณะคนละด้านกันโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นจึงไม่ควรนำผลวิจัยที่ใช้ความหมายของทัศนคติที่ต่างกันมาเกี่ยวโยงหรือเปรียบเทียบกันแต่อย่างใด

ส่วนในสาขาวิชาจิตวิทยาสังคมนั้น ได้มีผู้สรุปว่าจากการที่มีผู้เคยให้ความหมายของทัศนคติไว้มากมายนั้น อาจจัดความหมายเหล่านี้เข้าได้เป็น 3 ประเภทคือ ความหมายทางการรู้ ความหมายทางความรู้สึก และความหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งอาจจะเรียกว่าองค์ประกอบทั้งสามของทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (McGuire, 1969 : 155)

เมื่อนักจิตวิทยาสังคมลงมติยอมรับว่าทัศนคติมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการนี้แล้ว ก็ยังมีผู้ที่ใช้องค์ประกอบเหล่านี้ในความหมายที่เฉพาะเจาะจงแตกต่างกันออกไปอีก จากการอ่านตำราและรายงานการวิจัยทางจิตวิทยาสังคมอย่างกว้างขวาง ผู้บรรยายสรุปได้ว่า ความหมายที่เหมาะสมที่สุดของแต่ละองค์ประกอบมีดังต่อไปนี้

องค์ประกอบทางการรู้เชิงประเมินค่า เดิมทีเคยมีผู้ใช้องค์ประกอบแรกของทัศนคติในความหมายของการรู้การคิด ความเชื่อ ตลอดจนข้อสันเทษทั่วไปเกี่ยวกับวัตถุทางทัศนคตินั้น (cognitive component) แต่องค์ประกอบนี้จะต้องมีลักษณะที่มีทิศทางประกอบด้วย คือทางด้านดีหรือเลว ประโยชน์หรือโทษ จึงไม่ใช่ข้อเท็จจริง (fact) ตามปกติเท่านั้น ได้มีการกล่าวถึงองค์ประกอบนี้อย่างชัดเจนในตำราที่สำคัญทางจิตวิทยาสังคมรุ่นแรกๆ (Krech, Crutchfield & Ballahey, 1962 : 140) และในการสอนในชั้นเรียนของ ดร.บัลลาซซี ซึ่งเป็นอาจารย์ทางจิตวิทยาสังคมท่านแรกของผู้บรรยายนี้ นักจิตวิทยาสังคมเหล่านี้ได้กล่าวว่า เนื้อหาที่สำคัญที่สุดในองค์ประกอบนี้คือ ความเชื่อเชิงประเมินค่า ว่าสิ่งนั้นดีหรือเลว มีประโยชน์หรือมีโทษอย่างไร

ฉะนั้นผู้บรรยายจึงขอแนะนำว่าการวัดองค์ประกอบแรกของทัศนคติอย่างถูกต้องจะต้องวัดความรู้เชิงประเมินค่าเกี่ยวกับวัตถุทางทัศนคตินั้นของบุคคล

นอกจากนี้ยังอาจสังเกตได้ว่าการวัดองค์ประกอบทางการรู้เชิงประเมินค่าของทัศนคตินี้ คล้ายคลึงกับการวัดคุณธรรม (virtues) ถ้าคุณธรรมหมายถึงสิ่งที่สังคมยอมรับว่าดีงาม

องค์ประกอบทางความรู้สึก ทัศนคติดีมีลักษณะที่สำคัญคือ อารมณ์ของบุคคลเกี่ยวกับวัตถุทางทัศนคตินั้นเช่นเดียวกับองค์ประกอบแรก

ความรู้สึกของบุคคลก็จะต้องมีลักษณะที่เป็นทิศทางด้วย ซึ่งหมายถึง ความชอบ ความไม่ชอบ สิ่งหนึ่ง หรือความพอใจ-ไม่พอใจ สิ่งหนึ่ง องค์ประกอบนี้ของทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งของบุคคลจะต้องสอดคล้องกับทิศทางขององค์ประกอบแรกของเขาด้วย กล่าวคือถ้าบุคคลเชื่อว่าสิ่งใดดีมีประโยชน์ บุคคลก็จะชอบและพอใจสิ่งนั้น ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลเชื่อว่าสิ่งนั้นเลว หรือมีโทษ บุคคลก็จะไม่ชอบไม่พอใจสิ่งนั้น องค์ประกอบนี้มีเนื้อหาที่อาจจะวัดได้ไม่หลากหลายเท่าองค์ประกอบแรก แต่ก็ใช้องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของทัศนคติ

องค์ประกอบทางความมุ่งกระทำ เนื่องจากทัศนคติเป็นลักษณะทางจิตใจ ที่ต้องศึกษาแยกต่างหากจากพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง ฉะนั้น องค์ประกอบนี้จะเป็นการรายงานเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือเป็นการวัดปริมาณของพฤติกรรมโดยตรงไม่ได้ แต่จะต้องเป็นลักษณะทางจิตใจที่เกี่ยวกับพฤติกรรม ลักษณะทางจิตใจนี้เดิมคือความโน้มที่จะกระทำ (action tendency) (Krech, et.al., 1962 : 140) ต่อมาผู้ใช้คำว่า เจตนาที่จะกระทำ (behavioral intention) หรือความมุ่งกระทำ และได้มีผู้สร้างแบบวัดองค์ประกอบนี้โดยตรงด้วย ที่สำคัญคือทริแอนด์ส (Triandis, 1964)

สรุปได้ว่า การวัดทัศนคติของบุคคลนั้น นักวิจัยควรวัดตามองค์ประกอบทั้งสามของทัศนคติ โดยจะวัดที่องค์ประกอบเดียว หรือมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบก็ได้ รายละเอียดในเรื่องนี้หาอ่านได้ในบทความที่เขียนไว้แล้ว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2523 ข)

2) ความพร้อมของผู้ถูกวัดทัศนคติ ปัญหาที่พบในประเด็นนี้ คือ ได้มีการวัดทัศนคติของบุคคลที่ไม่สมควรจะถูกวัด เพราะบุคคลนั้น อาจจะยังไม่ได้ก่อตั้งทัศนคติในเรื่องนั้น แต่เนื่องด้วยวิธีวัดในปัจจุบันเป็นแบบมาตราประเมินให้ขีดตอบ จึงทำให้ไม่สามารถจะทราบได้ว่าผู้ตอบ

มีทัศนคติที่ต้องการจะวัดอยู่แต่เดิมหรือไม่ แต่จะได้คะแนนจากการวัดแบบบังคับตอบนี้เสมอ

กรณีที่เคยพบคือ การวัดทัศนคติของชาวชนบทห่างไกลต่อประชาธิปไตย หรือวัดชาวที่ดონเกี่ยวกับทัศนคติต่อเชิอนหรือฝายกันน้ำ ซึ่งเขาไม่เคยเห็น และไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งนี้มาก่อนเลย นอกจากนั้นอาจมีคนพลั้งเผลอไปวัดทัศนคติของเด็กเล็กต่อโสเภณี หรือต่อโรคเอดส์ เข้าบ้างก็ได้

ฉะนั้นผู้ใช้เครื่องมือวัดทัศนคติจะต้องตระหนักว่า ถ้าตนต้องการวัดทัศนคติของบุคคลประเภทหนึ่งต่อสิ่งหนึ่ง ผู้วัดจะต้องมีหลักฐานว่าบุคคลเหล่านั้นมีความรู้ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นทางด้านความรู้เกี่ยวกับคุณและโทษของสิ่งนั้นมากพอสมควร จึงจะสามารถมีทัศนคติ (ความรู้สึกรักชอบ-ไม่ชอบ) ต่อสิ่งนั้นได้ มิฉะนั้นผลการวัดทัศนคติอาจจะเป็นสิ่งจอมปลอม

3) วิธีวัดทัศนคติที่เหมาะสมกับผู้ถูกวัด เนื่องจากในปัจจุบันการวัดทัศนคติโดยใช้มาตราประเมินค่าเป็นวิธีการที่สะดวกทั้งในการทำกรวัดและในการตรวจให้คะแนนในภายหลัง จึงมีผู้นิยมใช้แบบวัดประเภทที่เป็นมาตราประเมินค่ากับบุคคลทั่วไป หรือในการเปรียบเทียบคนหลายๆ ประเภท แบบวัดชนิดที่เป็นมาตราประเมินค่านี้ เหมาะที่จะใช้กับคนที่อ่านออกเขียนได้คล่อง และเป็นคนทันสมัย เช่น คนส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ และนักเรียน นักศึกษา ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด แต่มาตราประเมินค่านี้อาจไม่เหมาะสมที่จะใช้วัดชาวบ้าน หรือคนที่มีการศึกษาน้อย ตลอดจนถึงคนแก่คนเฒ่า เพราะบุคคลเหล่านี้ไม่เคยชินกับวิธีการถามและลักษณะการตอบแบบใช้มาตราประเมินค่า จึงอาจทำให้ผลที่ได้จากการวัดแบบนี้ในคนเหล่านี้ น่าเชื่อถือน้อย จึงควรใช้วิธีการวัด

ทัศนคติแบบสัมภาษณ์และสังเกตแทน หรือถ้าจะใช้แบบมาตรประเมินค่า ก็ควรจะใช้มาตรที่หยาบหรือมีวิธีตอบที่ไม่สับสน ดังจะได้กล่าวในข้อต่อไป

4) จะใช้แบบวัดประเภทใดดี ในประเทศไทยนั้น แบบวัด

ทัศนคติตามวิธีการของลิเชิต คือให้ตอบจาก “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ถึง “ไม่เห็นด้วยเลย” เป็นมาตรที่แบ่งเป็น 5 หน่วย หรือมากกว่านั้น มาตรแบบของลิเชิตนี้ผู้ตอบจะต้องตอบเกี่ยวกับลักษณะสองประการของทัศนคติ คือ ทิศทาง (บวก-ลบ) และปริมาณหรือความเข้มข้นในทิศทางนั้น ๆ ในวงวิชาการของไทยนิยมใช้แบบวัดทัศนคติด้วยวิธีการของลิเชิตกันมาก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะแบบวัดชนิดนี้สร้างได้ง่าย สะดวก และมีลักษณะเป็นมาตรที่เห็นได้ชัดเจน แต่วิธีการตอบนั้นเรียกร้องให้ผู้ตอบคิดแจ่มแจ้งเชิงปริมาณอย่างละเอียด ปัญหาก็คือได้พบว่ามีผู้นำแบบวัดชนิดนี้ไปใช้กับเด็กเล็ก ๆ จนถึงผู้ใหญ่ ใช้กับผู้มีการศึกษาน้อยจนถึงผู้มีการศึกษามาก

แบบวัดชนิดของลิเชิตนี้ใช้ได้กับเด็กประถมปลายขึ้นไป ทั้งในลักษณะที่เป็นอายุและระดับการศึกษาของผู้ตอบ แต่ถ้าต้องการจะวัดทัศนคติของชาวบ้านที่อ่านเขียนได้น้อย ควรใช้แบบวัดทัศนคติของเธอร์สโตนแทน เพราะการใช้แบบวัดชนิดหลังนี้เรียบง่ายขึ้นกว่า โดยให้ผู้ตอบรับหรือปฏิเสธ ประโยคแต่ละประโยคซึ่งได้หาค่าประจำประโยคไว้ล่วงหน้าแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องตอบในเชิงของทิศทางและปริมาณอีก เป็นที่น่าประหลาดใจที่แบบวัดชนิดของเธอร์สโตนไม่เป็นที่นิยมเท่าที่ควร โดยเฉพาะในประเทศไทยที่ประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก ซึ่งเหมาะที่จะใช้แบบวัดของเธอร์สโตนมากกว่าของลิเชิต

5) วิธีสร้างกับวิธีใช้แบบวัดทัศนคติ แบบวัดทัศนคติทั้งตามวิธีของลิเชิต และของเธอร์สโตนนั้น มีการดำเนินการเป็นสองขั้นตอนคือ ขั้นตอนการสร้างแบบวัด และขั้นตอนการใช้แบบวัด ซึ่งตามวิธีการของลิเชิต

ขั้นตอนทั้งสองนี้มีการปฏิบัติบางส่วนคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง แต่วิธีการของเธอร์สโตนนั้นการสร้างแบบวัด กับการใช้แบบวัดมีการดำเนินการที่แตกต่างกันมาก

ในตำราไทยที่เกี่ยวกับวิธีการวัดและการวิจัยทางสังคมศาสตร์ และทางพฤติกรรมศาสตร์นั้น มักจะมีบทที่เกี่ยวกับแบบวัดทัศนคติเป็นบทสำคัญบทหนึ่ง ผู้บรรยายในฐานะที่เคยได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ตรวจตำราหลายครั้ง ได้สังเกตเห็นว่าในตำราไทยเหล่านี้ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างแบบวัดสองชนิดนี้อย่างละเอียด แต่บางตำรากล้าขาดขั้นตอนของการใช้แบบวัดเหล่านี้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เป็นไปได้หรือไม่ว่าข้อบกพร่องนี้ของตำราไทย ทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้ทำการวัดและวิจัยทัศนคติในประเด็นที่จะกล่าวต่อไป

ฉะนั้นผู้บรรยายจึงขอสรุปในประเด็นนี้ว่า ตำราไทยควรบรรจุขั้นตอนของการใช้แบบวัดทัศนคติตามวิธีของลิเชิต และของเธอร์สโตนให้ชัดเจนและครบถ้วนด้วย เพื่อป้องกันข้อผิดพลาดที่จะเกิดกับนักวิจัยรุ่นหลังต่อไป

ถ้าจะเปรียบเทียบวิธีการของลิเชิต กับของเธอร์สโตนแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวิธีการของลิเชิตนั้นตอนสร้างแบบวัดนั้นง่าย แต่ตอนใช้แบบวัดนั้นยาก ส่วนวิธีการของเธอร์สโตนนั้น ตอนสร้างแบบวัดนั้นยากแต่ตอนใช้แบบวัดนั้นง่าย ฉะนั้นผู้วิจัยที่ดีจึงไม่ควรผลักรถการใช้แบบวัดให้แก่ผู้ตอบ โดยใช้แต่แบบวัดที่สร้างได้ง่าย ในกรณีที่ผู้ตอบไม่สันทัด ควรใช้แบบวัดชนิดที่ตอบได้ง่าย แม้จะสร้างได้ยากกว่าก็ตาม ทั้งนี้ก็เพื่อประสิทธิผลของงานวิจัยนั้นเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามการเลือกจะใช้แบบวัดทัศนคติตามวิธีของลิเชิต หรือของเธอร์สโตน ยังขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายอื่น ๆ นอกเหนือจากความ

ยากง่ายของการสร้างและการใช้แบบวัดดังกล่าวมาแล้ว จุดมุ่งหมายที่สำคัญอาจอยู่ที่ความหมายของคะแนนทัศนคติของบุคคลที่ผู้วัดต้องการ โดยที่แบบวัดสองชนิดนี้จะให้คะแนนที่มีคุณสมบัติต่างกันด้วย (Guilford, 1954 : 462)

6) จักรวาลของเนื้อหาของทัศนคติ นักจิตวิทยาสังคมรุ่นแรกๆ ที่ได้สร้างเครื่องมือวัดทัศนคติ มีความเชื่อว่า ทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง เช่น ทัศนคติต่อแม่ของตน ทัศนคตินี้จะเกี่ยวข้องกับประโยคที่กล่าวพาดพิงถึงมารดาของตนในแงุ่มต่าง ๆ มากมาย เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับความดีงามของแม่ และลักษณะอื่นๆ ของแม่ รวมเข้าเป็นจักรวาลของเนื้อหาของทัศนคติต่อมารดา ซึ่งแบ่งออกเป็นหน่วยหรือประโยคบอกเล่าต่างๆ ได้มากมาย ในการสร้างแบบวัดทัศนคติ จะต้องนำประโยคทั้งหลายที่เป็นตัวแทนของจักรวาลเนื้อหานี้มาใช้ให้ครบถ้วนในแงุ่มที่ต้องการจะวัด ฉะนั้นแบบวัดทัศนคติต่อสิ่งหนึ่ง ๆ จึงต้องใช้ประโยคที่เลือกสรรแล้วมาอย่างน้อย 10-20 ประโยค ที่เกี่ยวกับเรื่องเดียวกัน (Edwards, 1957 : 10)

ปัญหาทางด้านนี้ที่พบในการวิจัยไทยมีอย่างน้อยสองปัญหาคือ จำนวนประโยคที่นำมาใช้วัดทัศนคติต่อสิ่งหนึ่ง และการนำผลการวัดไปใช้

ปัญหาที่เกี่ยวกับจำนวนประโยคที่นำมาใช้วัดทัศนคติต่อสิ่งหนึ่ง คือการใช้เพียงประโยคเดียวในการวัดทัศนคติต่อสิ่งหนึ่ง พบมากในนักวิชาการทางสังคมวิทยาแผนโบราณ และนักประเมินผลการประชุมและสัมมนา ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหานี้ก็คือผู้วัดทัศนคติจะต้องใช้ประโยคจำนวนตั้งแต่ 10 ประโยคขึ้นไป ซึ่งเป็นตัวแทนของจักรวาลเนื้อหาของเรื่องที่ต้องการจะวัด ประโยคเหล่านี้จะต้องผ่านการคัดเลือกมาอย่างถูกต้องเหมาะสมสำหรับการวัดทัศนคติด้วย (Edwards, 1957)

ส่วนการใช้ประโยชน์เดียวในการวัดทัศนคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นย่อมไม่มีความครอบคลุมพอ และไม่สามารถจะใช้เป็นตัวแทนของเนื้อหาในจักรวาลที่เกี่ยวข้องได้

ปัญหาที่สองคือ การนำผลการวัดไปใช้ จากการสำรวจวิธีการวัดทัศนคติ การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ตลอดจนการตีความผลการวัดในการวิจัยต่าง ๆ ในประเทศไทยนั้น ผู้บรรยายได้พบว่า แม้ผู้วิจัยจะมีการวัดทัศนคติโดยใช้หลายประโยชน์หรือหลายข้อที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อสิ่งเดียวกัน แต่ผู้วิจัยบางคนจะนำข้อมูลจากแบบวัดนั้นมาใช้ที่ละข้อ แยกต่างหากจากกัน โดยไม่มีการสรุปรวบยอดทั้งแบบวัดในภายหลัง การกระทำเช่นนี้แสดงว่าผู้วิจัยนั้นไม่ทราบหรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นที่จะต้องศึกษาครอบคลุมจักรวาลของเนื้อหาของทัศนคติ โดยจะต้องนำข้อมูลทั้งฉบับ (ที่มีตั้งแต่ 10 ประโยชน์ขึ้นไป) มาใช้ร่วมกัน

7) เนื้อความในแต่ละประโยชน์ของแบบวัด การวัดทัศนคติตามวิธีของลิเซิต ที่นิยมใช้กันอยู่ทั่วไป รวมทั้งในวงวิชาการไทยนั้น ประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะนำมาประกอบมาตรฐานในแบบวัด จะต้องมียุทธศาสตร์ตามความหมายของทัศนคติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับทางวิชาการอันหมายถึงการวัดโดยใช้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้งสามของทัศนคติที่กล่าวไว้ในข้อ 1) แล้ว

ผู้บรรยายมักได้รับเชิญเป็นผู้ตรวจแบบวัดทัศนคติก่อนนำไปใช้ การตรวจแบบวัดทัศนคติก็เพื่อดูว่าเนื้อหาในประโยชน์ต่าง ๆ ที่ใช้นั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของทัศนคติเป็นสำคัญ ที่มักจะผิดพลาดกันบ่อยคือการใช้ประโยชน์ที่เป็นข้อเท็จจริง ซึ่งมีลักษณะเป็นกลาง ไม่แสดงถึงคุณหรือโทษของวัตถุทางทัศนคติที่ต้องการวัด ประโยชน์ที่เป็นกลางนี้จะไม่สามารถจำแนกผู้ตอบที่มีทัศนคติต่างกันได้ ประโยชน์เช่นนี้จึงไม่ควรใช้ นอกจากนี้ประโยชน์ที่ควรนำมาใช้ในแบบวัดทัศนคติ

อาจเขียนขึ้นหรือเลือกมาโดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ อีกหลายประการดังที่ เอ็ดเวิร์ดส์ (Edwards, 1957 . 13-14) ได้กล่าวไว้

8) จำนวนหน่วยที่ควรใช้บนมาตร แบบวัดทัศนคติตามวิธีของลิชิตใช้ประโยชน์ประกอบมาตราประเมินค่า รวมเป็น 1 ข้อ วิธีการวัดแบบใช้มาตราประเมินนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับการวัดลักษณะอื่น ๆ ทางจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์

คำถามที่เกี่ยวข้องกับมาตราประเมินที่พบทั้งในสากลและในประเทศไทยคือ มาตรนี้ควรจะมีกี่หน่วย จึงจะเหมาะสมในการวัดใด ๆ ก็ตาม ผู้วัดย่อมมีความต้องการที่จะวัดลักษณะนั้น ๆ ได้อย่างละเอียด โดยให้พบความแตกต่างในคำตอบของผู้ถูกศึกษาที่มีลักษณะนั้น ๆ ในปริมาณต่างกันแม้จะเพียงเล็กน้อยก็ตาม มิงานวิจัยหลายเรื่องที่ต้องรายงานว่าไม่พบความแตกต่างในลักษณะของผู้ถูกศึกษาสองกลุ่ม ทั้ง ๆ ที่ความแตกต่างนั้นมีอยู่ แต่เครื่องมือวัดไม่ละเอียดพอ ฉะนั้นนักวัดทัศนคติจึงควรต้องการที่จะใช้มาตรที่มีจำนวนหน่วยให้มากที่สุดเพื่อให้เครื่องมือของตนมีความละเอียดในการจำแนกผู้ตอบ แต่ถ้าผู้วัดใช้มาตรที่มีจำนวนหน่วยมากก็อาจจะไม่เหมาะสมกับผู้ตอบบางประเภท ในที่นี้ควรพิจารณาลักษณะของผู้ตอบว่าผู้ตอบมีความสามารถในการตอบ และมีความสนใจที่จะตอบเพียงใด ถ้าผู้ตอบมีลักษณะทั้งสองประการนี้สูง ก็อาจจะใช้หน่วยบนมาตรให้มีจำนวนมากกว่าธรรมดาได้ถึง 3 เท่า ได้พบจากการวิจัยในต่างประเทศว่า 7 หน่วยบนมาตรเหมาะสมสำหรับกรณีทั่วไป แต่ถ้าผู้ตอบมีคุณสมบัติต่ำกว่าปกติก็ให้ลดจำนวนหน่วยบนมาตรลงอีกได้ และควรเพิ่มจำนวนข้อให้มากขึ้นเพื่อชดเชยกัน (Guilford, 1957 : 289-291) อีกวิธีหนึ่งที่สามารถทำได้คือสร้างมาตราประเภทผ่อนแรง สำหรับเด็กและผู้มีการศึกษาน้อย โดยให้ตอบแต่ละข้อเป็นขั้น ๆ ในเรื่องทัศนคติก็ให้

พิจารณาทิศทางก่อนว่า เห็นด้วย หรือ ไม่เห็นด้วย กับข้อความในประโยค แล้วจึงพิจารณาปริมาณจากน้อยถึงมาก ในทิศทางที่ได้เลือกไว้แล้วนั้น ผู้วัดก็จะสามารถใช้มาตรที่มีมากกว่า 7 หน่วยขึ้นไปได้เสมอ นักวัดจิตลักษณะให้คำแนะนำว่า ควรใช้มาตรที่มีหน่วยให้มากที่สุดไว้ก่อน เพราะผู้ตอบส่วนใหญ่มักจะไม่นิยมใช้หน่วยที่เป็นปลายสุดทั้งสองข้างอยู่แล้ว ถ้าหน่วยตรงกลางมาตรมีน้อยก็จะยิ่งทำให้แบบวัดนี้วัดได้ไม่ละเอียดเท่าที่ควร

อีกปัญหาหนึ่งที่พบเกี่ยวกับหน่วยบนมาตรวัดคือ จำนวนหน่วยควรเป็นจำนวนคู่ เช่น 4, 6, 8, 10 หรือเป็นจำนวนคี่ เช่น 5, 7, 9, 11 มีข้อเสนอแนะจากประสบการณ์ว่าในการวัดทุกครั้งจะมีผู้ตอบจำนวนหนึ่งที่ไม่ชอบคิด ถ้ามีหน่วยตรงกลางมาตร (ที่มีจำนวนหน่วยเป็นคี่) ที่มีข้อความ “ไม่แน่ใจ” หรือ “ครึ่งต่อครึ่ง” ซึ่งแสดงว่าไม่เอียงไปทางเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ผู้ตอบโดยเฉพาะที่เป็นคนไทยจะชอบใช้หน่วยกลางมาตรนี้ ผู้วิจัยจึงควรใช้มาตรที่มีหน่วยเป็นจำนวนคู่ เพื่อผลักดันให้ผู้ตอบจำเป็นต้องเลือกทิศทางของคำตอบแต่ละข้อด้วย

9) ลักษณะข้อมูลที่ได้จากการวัด การวัดทัศนคติที่ใช้วิธีการแบบมาตรประเมินประกอบกับประโยคต่าง ๆ ในเรื่องหนึ่งนั้น มาตรประเมินจะให้ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นมาตรแบบเรียงลำดับ (ordinal scale) ที่ใกล้เคียงไปทางมาตรแบบช่วงเท่า (interval scale) ถ้าอาศัยการปรับแก้ทางสถิติด้วยแบบวัดชนิดนี้ก็จะมึลักษณะเป็นช่วงเท่าได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Guilford, 1954 : 297) ฉะนั้นจึงอนุโลมให้ใช้ข้อมูลที่ได้จากแบบวัดนี้ในลักษณะที่เป็นช่วงเท่าได้ ข้อสำคัญคือให้ผู้ตอบเข้าใจว่าแต่ละหน่วยมีช่วงเท่า ๆ กัน โดยการให้ชื่อประกอบแต่ละหน่วยตั้งแต่ “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ถึง “ไม่เห็นด้วย

เลย” ที่แตกต่างเป็นช่วงเท่ากันให้มากที่สุด และหน่วยบนมาตราให้มีระยะห่างเท่า ๆ กันด้วย

ในการวิจัยของสาขาอื่น ๆ ทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทยนั้น ผู้บรรยายได้พบว่า ได้มีการใช้ความถี่หรือจำนวนผู้ตอบในแต่ละหน่วยบนมาตรานั้นแตกต่างกัน เช่น มีผู้ตอบว่า “ไม่เห็นด้วยเลย” กับประโยคนี้จำนวน 5% ของผู้ตอบทั้งหมด และตอบว่า “เห็นด้วย” กับประโยคนี้ 40% ของผู้ตอบทั้งหมด เป็นต้น การใช้จำนวนผู้ตอบในแต่ละหน่วยบนมาตรเดียวกันมาเปรียบเทียบกัน เป็นการใช้ข้อมูลในลักษณะที่เป็นมาตราแบ่งประเภท (nominal scale) หรือมาตราเรียงลำดับ (ordinal scale) เท่านั้น ซึ่งต่ำกว่าศักยภาพของมาตรประเมินค่าไปโดยไม่จำเป็น ทำให้ผู้วิจัยต้องใช้สถิติแบบ Nonparametric ซึ่งมีลักษณะการสรุปข้อมูลที่หยาบและไม่สุรัดกุมเท่าสถิติแบบ Parametric

ข้อจำกัดของการใช้ความถี่ที่แสดงในรูปเปอร์เซ็นต์ของผู้ตอบในแต่ละหน่วยบนมาตรของแต่ละข้อนั้น นอกจากจะอยู่ที่ลักษณะของสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลที่อาจจะใช้ได้แล้ว ยังอยู่ที่การนำเอาแต่ละข้อในแบบวัดทัศนคติมาใช้แยกต่างหากจากกันด้วย ทำให้เกิดข้อผิดพลาดในลักษณะที่ได้กล่าวไปแล้วในข้อ 6 ที่เกี่ยวกับปัญหาความไม่ครอบคลุมจักรวาลของเนื้อหาในเรื่องนั้น

ส่วนผู้ที่สร้างและใช้แบบวัดทัศนคติเป็นคนแรกๆ เช่น ลิเคิร์ต (R. Likert) จะใช้ประโยคประกอบมาตร 5 หน่วย เป็นจำนวน 10-20 ข้อในเรื่องหนึ่ง ๆ เมื่อผู้ตอบตอบครบหมดทุกข้อแล้ว ก็นำค่าของหน่วยที่ผู้ตอบเลือกในแต่ละข้อมารวมกันเป็นคะแนนเดียว ซึ่งแสดงถึงทัศนคติของผู้ตอบในเรื่องนั้น ฉะนั้นแบบวัดของลิเคิร์ตจึงถูกเรียกว่า วิธีการรวมค่าประเมิน (method of summated ratings) (Edwards, 1957 :

151-152) คะแนนทัศนคติของผู้ตอบแต่ละคนจะถูกนำมาใช้ในลักษณะที่มาจากมาตรแบบช่วงเท่า ซึ่งเป็นข้อตกลงเบื้องต้นของแบบวัดด้วยวิธีของลิเชิตที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน แต่ข้อตกลงเบื้องต้นนี้จะเป็นจริงหรือไม่เพียงโดยอ้อมอยู่ที่ฝีมือของผู้สร้างแบบวัดนั้น ๆ

ส่วนแบบวัดด้วยวิธีของเฮอร์สโตนนั้น ประกอบด้วยประโยคระหว่าง 10 ถึง 20 ประโยคต่อเรื่อง ประโยคเหล่านี้จะมีค่าประจำประโยคซึ่งหาไว้ก่อนหน้าแล้ว แสดงถึงความหนักเบาของประโยคไปในทางยอมรับหรือปฏิเสธในเรื่องนั้น ค่าประจำประโยคเหล่านี้ไม่ได้แจ้งให้ผู้ตอบทราบแต่อย่างใด ผู้ตอบก็จะเลือกแต่ประโยคที่มีเนื้อความที่ตนเห็นด้วยเท่านั้น ซึ่งอาจจะมีได้ตั้งแต่หนึ่งประโยคขึ้นไป นำแต่ประโยคที่ผู้ตอบคนหนึ่งเห็นด้วยมาใช้ โดยเอาค่าประจำประโยคเหล่านี้มาหาค่าเฉลี่ย หรือค่ามัธยฐาน ซึ่งแสดงถึงตำแหน่งของผู้ตอบคนนั้นบนมาตราที่มีหน่วย 11 หน่วยของเฮอร์สโตน (Edwards, 1957 : 95)

ฉะนั้นการใช้ข้อมูลจากแบบวัดทัศนคติ ไม่ว่าจะเป็นแบบของลิเชิตหรือของเฮอร์สโตนจะต้องใช้คะแนนที่เป็นข้อสรุปของทุกข้อในแบบวัดร่วมกัน

10) การใช้ค่าเฉลี่ยทัศนคติของกลุ่ม ในบางกรณีผู้ที่วัดทัศนคติได้ดำเนินวิธีการต่าง ๆ มาอย่างถูกต้องเหมาะสมทุกประการ จนถึงขั้นได้คะแนนรวมของผู้ตอบแต่ละคนจากแบบวัดทัศนคติด้วยวิธีการของลิเชิต บางคนก็ต้องการทราบค่าเฉลี่ยทัศนคติของกลุ่มบุคคลที่ตนศึกษา เช่นผู้เข้าร่วมสัมมนาในครั้งนั้นทั้งหมด ถ้าวัดทัศนคติโดยใช้วิธีการของลิเชิต ค่าเฉลี่ยทัศนคติของกลุ่มจะไม่มีคามหมายในตัวของมันเอง เพราะคะแนนเฉลี่ยจากวิธีการของลิเชิตนี้ไม่มีลักษณะเป็นเอกเทศแต่มีค่าสัมพัทธ์ (relative value), (Edwards, 1957 : 156) จะต้องเปรียบเทียบกับ

กันเองภายในผู้ที่ถูกวัดด้วยแบบวัดนั้นเท่านั้นจึงจะมีความหมาย กล่าวคือ อาจเข้าใจได้แต่เพียงว่าผู้ที่มีคะแนนสูงเป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องนั้น มากกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่าในการวัดเดียวกันนั้นเท่านั้น ซึ่งผู้ได้คะแนนสูง อาจจะไม่สูงจริงตามความหมายภายนอกก็ได้ ตามปกติผู้วิจัยจะใช้ค่าเฉลี่ย ทัศนคติของกลุ่มรวมเป็นเกณฑ์แบ่งผู้ถูกศึกษา การที่คะแนนที่ได้จากวิธีการ ของลิเบิตมีค่าสัมพัทธ์ เป็นเพราะคะแนนของแต่ละบุคคลที่ได้มานั้น จะสูง หรือต่ำมิได้อยู่ที่ทัศนคติของผู้ตอบแต่เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความ หนักเบาของความหมายในเนื้อหาของประโยคต่าง ๆ ที่ใช้ในแบบวัดนั้นด้วย ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ทำให้เกิดผลส่วนนี้เอง

ส่วนคะแนนจากแบบวัดด้วยวิธีของ เฮอร์สโตนนั้นมีค่าสัมบูรณ์ (absolute value) เมื่อทราบว่าคุณค่า หรือกลุ่มคนได้คะแนนทัศนคติเท่าไร ก็จะทราบได้ทันทีว่าเป็นคะแนนต่ำ หรือสูง เพราะมีค่าระหว่าง 0 ถึง 11 เท่านั้น จุดกึ่งกลางของมาตราของเฮอร์สโตนคือ 5.5 ที่เป็นจุดแบ่งทิศทางบวก และลบด้วย การที่คะแนนจากแบบวัดของเฮอร์สโตนสามารถใช้เป็นค่า สัมบูรณ์เพราะแต่ละประโยคที่ใช้วัด เราทราบค่าหนักเบาของเนื้อหาโดย ทาค่าประจำประโยคไว้ล่วงหน้า และได้นำมาใช้ในการให้คะแนนบุคคล ด้วยแล้ว

ฉะนั้นผู้ที่ต้องการใช้คะแนนการวัดทัศนคติเป็นค่าสัมบูรณ์คือ มีความหมายบอกทิศทางและปริมาณของทัศนคติ โดยดูได้จากคะแนนนั้น โดยตรง ควรใช้วิธีการของเฮอร์สโตนเท่านั้น

11) การเปรียบเทียบทัศนคติข้ามเรื่อง ในการวิจัยหนึ่ง ๆ อาจมีการวัดทัศนคติต่อสิ่งต่าง ๆ โดยผู้วิจัยต้องการนำคะแนนทัศนคติต่อ สิ่งเหล่านั้นของบุคคลกลุ่มหนึ่งมาเปรียบเทียบข้ามเรื่องกัน เช่น เปรียบเทียบ ทัศนคติต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย กับทัศนคติต่อการปกครองแบบ

เผด็จการของนักเรียนมัธยมกลุ่มหนึ่ง การเปรียบเทียบเช่นนี้เป็นสิ่งที่จะกระทำได้ถ้ามีการวัดทัศนคติต่อเรื่องทั้งสองนี้โดยใช้ประโยคในทั้งสองแบบวัดที่มีเนื้อหาเหมือนกันประโยคต่อประโยค ตัวอย่างที่เคยมีแล้วคือการวัดทัศนคติต่อบิดา ทัศนคติต่อมารดา และทัศนคติต่อครู ของนักเรียนวัยรุ่นไทย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง 2517) โดยใช้ประโยคต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาที่ตรงกันในการวัดทั้ง 3 ครั้ง เช่น “แม่รักฉันมาก” “พ่อรักฉันมาก” “ครูรักฉันมาก” และอื่น ๆ รวมแบบวัดละ 10 ประโยค ในกรณีนี้สามารถจะนำคะแนนทัศนคติของผู้ตอบเกี่ยวกับบิดามาเปรียบเทียบกับคะแนนทัศนคติต่อมารดาและต่อครูได้ หรืออาจจะใช้แบบวัดที่มีเนื้อหาเหมือนกันทุกอย่าง ซึ่งเป็นแบบวัดที่ใช้ความหมายแฝงของคำคุณศัพท์และคำวิเศษณ์ที่ตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ ประกอบกับมาตรา 6-8 หน่วย วิธีนี้เป็นวิธีการของออสกู๊ด (Osgood's Semantic Differential Test) (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2523 ก)

ส่วนปัญหาที่พบในการวิจัยในประเทศไทยคือการที่ผู้วิจัยบางคนนำคะแนนที่ได้จากทัศนคติต่อเรื่องตั้งแต่ 2 เรื่อง ซึ่งวัดโดยเนื้อหาที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง มาเปรียบเทียบกัน เช่น นำเอาคะแนนทัศนคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ไปเปรียบเทียบกับคะแนนทัศนคติต่อวิชาพลศึกษา โดยแบบวัดทั้งสองนี้มีเนื้อหาในแต่ละประโยคที่ไม่ตรงกันเลย ในกรณีเช่นนี้จะนำคะแนนทัศนคติต่อวิชาทั้งสองมาเปรียบเทียบกันไม่ได้ เพราะไม่มีพื้นฐานที่ตรงกันอยู่แต่เดิม จะต้องปรับเนื้อหาในทั้งสองแบบวัดให้ตรงกันเสียก่อน จึงจะนำเอาคะแนนมาเปรียบเทียบกัน เพื่อศึกษาความแตกต่างทางทัศนคติของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว ไม่มีอิทธิพลของเนื้อหาที่ต่างกันเข้ามาปนด้วย

ในกรณีที่มีการวัดทัศนคติต่อสองสิ่งของคนกลุ่มหนึ่งด้วยประโยคที่มีเนื้อหาต่างกัน ผู้วิจัยไม่ควรนำคะแนนในสองเรื่องของคนกลุ่มหนึ่ง

มาเปรียบเทียบข้ามเรื่องกัน เช่น หาค่าที่ แต่ผู้วิจัยอาจจะศึกษาว่าคะแนนต่อเรื่องทั้งสองของคนกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไรบ้าง คนที่ได้คะแนนสูงในทัศนคติต่อเรื่องหนึ่งจะได้คะแนนสูงหรือต่ำในอีกเรื่องหนึ่ง มีความแปรปรวนของคะแนนสองฝ่ายนี้อย่างมีแบบแผนที่ตรงกัน หรือกลับกันหรือไม่ ในปริมาณมากเพียงใด โดยการนำคะแนนสองชุดของคนกลุ่มนี้มาหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันย่อมเหมาะสม

12) ความเกี่ยวข้องของทัศนคติกับพฤติกรรม ผู้วิจัยที่ต้องการจะเข้าใจและทำนายว่าพฤติกรรมของบุคคลบางประเภทจะเกิดหรือไม่ โดยการใช้คะแนนทัศนคติเป็นตัวทำนายที่สำคัญเพียงตัวเดียว หรือร่วมกับตัวทำนายอื่น ๆ นั้น อาจจะผิดหวังในบางครั้งที่ไม่พบว่าคะแนนทัศนคตินั้นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้นแต่อย่างใด ที่เป็นดังนี้เพราะ ในบางครั้งทัศนคติของบุคคลไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขา เช่นในสถานการณ์ที่เป็นสาธารณะ หรือพฤติกรรมที่ต้องทำไปตามบทบาทในขณะที่หนึ่ง ๆ เช่น เจ้าภาพในงานแต่งงานไม่ชอบแขกที่มาร่วมงานแต่ก็ต้องแสดงท่าทางพอใจที่เขามาร่วมงาน เพราะมารยาทประจำบทบาทบังคับอยู่ หรือในคนบางประเภทพฤติกรรมของเขาถูกบังคับโดยสถานการณ์หรือตัวแบบมากกว่าที่จะถูกบังคับโดยทัศนคติของเขาเอง ฉะนั้นก่อนการวิจัยทัศนคติกับพฤติกรรม ควรพิจารณาให้ถ่องแท้ว่า ทัศนคติดีมีบทบาทที่สำคัญต่อพฤติกรรมนั้นในบุคคลประเภทที่จะศึกษานั้นในสถานการณ์ประเภทที่จะศึกษานั้นหรือไม่เสียก่อน จึงค่อยตัดสินใจว่าจะใช้คะแนนทัศนคติทำนายพฤติกรรมหรือไม่

ในการวิจัยทางจิตวิทยาสังคม นักวิจัยมักจะใช้สถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันหรือสถานการณ์เดียวกันหรือควบคุมสถานการณ์ให้คงที่ เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ทัศนคติและจิตลักษณะอื่น ๆ มีความสำคัญในการอธิบายความแตกต่างของพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

ถ้าผู้วิจัยมีความต้องการที่จะใช้คะแนนทัศนคติเพื่อทำนายพฤติกรรมให้ได้แม่นยำ ควรศึกษาว่าควรจะวัดทัศนคติต่ออะไร และวัดพฤติกรรมอย่างไร นอกจากนั้นควรวัดจิตลักษณะและตัวแปรอื่น ๆ อะไรอีกบ้าง เพื่อที่จะมาใช้ร่วมกับทัศนคติในการทำนายพฤติกรรมให้ได้แม่นยำมากที่สุด ผู้บรรยายได้เขียนไว้อย่างละเอียดแล้ว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2523 ข) จึงขอให้ท่านผู้สนใจไปอ่านต่อเอง

ส่วนการวิจารณ์รายงานการวิจัยที่ใช้ทัศนคติเป็นตัวแปรที่สำคัญ โดยข้อวิจารณ์ได้พุ่งตรงไปยังประเด็นการวัดและการวิจัยทัศนคติในเรื่องนั้น ๆ ผู้บรรยายและคณาจารย์ของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ได้ร่วมกันจัดทำเป็นแบบฝึกหัดขึ้นพร้อมทั้งเฉลย โดยใช้รายงานการวิจัยถึง 5 เรื่อง (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ 2523) ผู้อ่านจะได้ทราบถึงข้อดีและข้อควรระมัดระวังในการวัดและการวิจัยทัศนคติอย่างชัดเจนเพื่อที่การวิจัยรุ่นใหม่ ๆ จะได้มีประสิทธิผลสูง และมีข้อผิดพลาดน้อยที่สุด

บรรณานุกรม

- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และบุญยิ่ง เจริญยิ่ง. 2517. อิทธิพลของสังคมต่อทัศนคติของวัยรุ่น รายงานการวิจัยฉบับที่ 18 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ม.ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2523 ก. การวัดทัศนคติ บทความในการฝึกอบรมการวิจัยขั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์ ในหัวข้อ การวัดกับการวิจัยทัศนคติ จัดโดยสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ม.ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

- ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2523 ข. การทำนายพฤติกรรมจากทัศนคติ
 บทความในการฝึกอบรมการวิจัยขั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์
 ในหัวข้อ การวัดกับการวิจัยทัศนคติ จัดโดยสถาบันวิจัย
 พฤติกรรมศาสตร์ ม.ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณาจารย์ 2523. การวิจารณ์งานวิจัย
 ทัศนคติ 5 เรื่อง ในการฝึกอบรม เรื่อง “การวัดและการวิจัย
 ทัศนคติ” ในโครงการฝึกอบรมการวิจัยขั้นสูงทางพฤติกรรมศาสตร์
 จัดโดยสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ม.ศรีนครินทรวิโรฒ-
 ประสานมิตร

- Edwards, A.L. 1957 **Techniques of Attitude Scale Construction**.
 New Youk : Appleton-Century-Crofts, Inc.
- Guilford, J.P. 1954 **Psychometric Methods**. New York :
 McGraw-Hill Book Company, Inc.
- Krech, D., Crutchfield, R.S., & Ballachcy, E.L. 1962 **Individual
 in Society**. New York : McGraw-Hill Book Company,
 Inc.
- McGuire, W.J. 1969. “The nature of attitudes and attitude change.”
 in Lindzey, G., & Aronson, E. (Eds.) **The Handbook of
 Social Psychology**, Vol.3 Reading, Massachusetts :
 Addison-Wesley Publishing Company.
- Triandis, H.C. 1964. “Exploratory factor analyses of the behavioral
 componcent of social attitudes.” **Journal of Abnormal
 and Social Psychology**, 68, 420-430.